

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

GUARANTEERING FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

Трихліб К.О.,

*кандидат юридичних наук,**асистент кафедри теорії держави і права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена висвітленню сутності й змісту забезпечення прав і основних свобод людини, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини. Проаналізовано різні заходи, які держави повинні вжити для ефективного забезпечення конвенційних прав. Акцентується увага на тлумаченні стандартів прав людини і практиці Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: права людини, позитивні й негативні зобов'язання держави, абсолютні права, справедливий баланс, ефективне розслідування, заборона катувань.

Статья посвящена освещению сущности и содержания обеспечения прав и основных свобод человека, гарантированных Европейской конвенцией по правам человека. Проанализированы различные меры, которые государства обязаны осуществить для эффективного обеспечения конвенционных прав. Акцентируется внимание на толковании стандартов прав человека в практике Европейского суда по правам человека.

Ключевые слова: права человека, позитивные и негативные обязательства государства, абсолютные права, справедливый баланс, эффективное расследование, запрещение пыток.

Article is devoted to the nature and content of the securing of human rights and fundamental freedoms, guaranteed by the European Convention on Human Rights. Various measures, which the states must take to the effective ensuring of human rights guaranteed by the European Convention on Human Rights are analyzed. The author focuses on the interpretation of human rights standards in the practice of the European Court of Human Rights.

Key words: human rights, positive and negative obligations of state, absolute rights, fair balance, effective investigation, prohibition of torture.

Актуальність теми. Дотримання й ефективне забезпечення прав і свобод людини є невід'ємною складовою правової, демократичної держави. Стандарти прав людини, закріплені в Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) і розтлумачені Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), мають надзвичайно важливе значення не тільки для України, а й для всіх цивілізованих демократичних країн. Гарантованість прав людини – найважливіший показник розвинутої демократії.

Питання дотримання, реалізації, ефективного забезпечення та захисту основних прав і свобод людини не раз були предметом дослідження багатьох учених. Зокрема, окремі аспекти цієї проблеми аналізували такі науковці, як С. Алексєєв, С. Бобровник, В. Буткевич, М. Козюбра, А. Колодій, А. Олійник, П. Рабінович, О. Скрипник, В. Тацій, Г. Христова, С. Шевчук, Ю. Шемшученко й інші. Їхні здобутки, безумовно, мають надзвичайно важливе загальнотеоретичне і практичне значення для вітчизняної правової науки.

Водночас варто наголосити, що у зв'язку з посиленням євроінтеграційних процесів перед Україною актуалізується першочергове завдання гармонізації вітчизняного та європейського права. Реформування національної політико-правової системи має відбуватися на основі європейського досвіду і європейських підходів до праворозуміння. Відтак важливого значення набуває аналіз практичних заходів щодо реально ефективного забезпечення основних прав і свобод людини, гарантованих ЄКПЛ. На нашу думку, стан розробки цієї проблеми, передусім крізь

призму європейського праворозуміння, в Україні не є достатньо глибоким і всебічним. Саме тому метою статті є подальше дослідження сутності й змісту основних заходів ефективного забезпечення основних прав і свобод людини, гарантованих ЄКПЛ.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України, «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Правам, свободам і обов'язкам людини присвячений II розділ Конституції України. Гарантом прав і свобод людини визнається Президент України [1].

Як зазначають Ю. Битяк та В. Яковюк, «особливістю європейських стандартів прав людини є те, що вони не лише спонукають переглянути усталені підходи до конкретних правових інститутів, а й змінюють національну правову культуру. Саме тому їх сприйняття потребує тривалого часу, оскільки вимагає «конституціоналізації» свідомості не лише пересічних громадян, а й юристів, державних службовців, зокрема суддів» [2, с. 81]. Як зауважує В. Паліюк, ЄКПЛ є «конституцією з захисту прав людини» [3]. Відповідно до ст. 32 ЄКПЛ, питання тлумачення й застосування ЄКПЛ і протоколів до неї зараховані до компетенції ЄСПЛ [4]. Згідно із Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» Україна визнала відповідну компетенцію ЄСПЛ [5].

ЄСПЛ перевіряє повноту національного законодавства і його досконалість у сфері дії конвенційних норм. Отже, національне законодавство та його застосування повинні відповідати вимогам ЄКПЛ і протоколів до неї. Разом із конвенційними нормами правові положення ЄСПЛ регулюють діяльність держав-членів Ради Європи, особливо у сфері прав і свобод людини. При цьому ЄСПЛ не має права формулювати прав і обов'язків, не передбачених ЄКПЛ і протоколами до неї [6].

В умовах глобалізації зміст і здійснення прав людини необхідно розглядати з урахуванням співвідношення універсального й культурно-різноманітного. Наприклад, І. Чеснов вважає універсальність прав людини абстрактною категорією, ідеєю, що має «наповнюватися різним конкретним змістом у контексті окремої цивілізації» [7, с. 82]. У свою чергу, С. Максимов вважає, що «права людини є універсальними за своєю природою» [8, с. 41]. Таку універсальність учений розглядає в трансцендентальному аспекті – як права, якими володіє кожна людина саме як людина, незалежно від юридичного простору та історичного часу, а також в історичному – коли права людини вважаються «синхронно-історичними». Це означає, що всі люди, які живуть у конкретно-історичний період, володіють конкретними правами [8, с. 41].

При цьому універсальність прав людини не означає їхньої однаковості («уніформності»), натомість передбачає культурну багатоманітність. Сьогодні варто утримуватися як від загального універсалізму, так і від вузької відокремленості. При цьому не потрібно відкидати ідею про фундаментальність прав людини через недосконалість інститутів здійснення прав людини в деяких країнах, оскільки аргумент про культурні відмінності використовують авторитарні режими. Потрібно відмовитися від «подвійних стандартів» прав людини, поєднати універсальне й культурно різноманітне на основі міжкультурного діалогу [8, с. 41, 42].

Незважаючи на те що визначення поняття «права людини» відсутнє в рішеннях ЄСПЛ, П. Рабінович до головних і обов'язкових ознак прав людини зараховує передусім ті соціальні фактори, які визначають, формують і характеризують зміст і обсяг прав людини, а саме: інтереси (потреби) людини, справедливо збалансовані з інтересами інших суб'єктів і суспільства загалом; мораль, що переважає в суспільстві на конкретному етапі розвитку; мета права людини та відповідність їй правореалізаційної, правозабезпечувальної й правообмежувальної діяльності держави [9, с. 138].

Як вважає П. Рабінович, права людини – це загальні та рівні можливості, об'єктивно зумовлені рівнем розвитку суспільства й необхідні для задоволення потреб існування та розвитку в конкретно-історичних умовах [10, с. 6]. За такого підходу, зміст прав людини і їх ефективне забезпечення стають залежними від конкретно-історичних умов розвитку окремих суспільств, країн, що теоретично допускає можливість обмеження прав людини. Крім того, у

запропонованому визначенні відсутня прив'язка до міжнародних, європейських стандартів прав людини, що є неприпустимим за сучасних умов. Тому викладацький склад кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого зауважує, що права людини потрібно розуміти як основні можливості, необхідні для існування та розвитку особи, які визнаються універсальними, невід'ємними й рівними для кожного, мають гарантуватися державою в обсязі міжнародних стандартів [11, с. 297].

Зобов'язання держав щодо забезпечення прав можна поділити на негативні та позитивні [12]. Негативні зобов'язання передбачають заборону на вчинення певних дій (заборона тортур (ст. 3 ЄКПЛ), позбавлення життя (ст. 2 ЄКПЛ) тощо) [12; 13, с. 49, 50]. Водночас, як зауважує С. Шевчук, «... класична ліберальна ідея про те, що негативним правам кореспондує негативний обов'язок держави не заважати у їх реалізації, модифікується позитивним обов'язком держави щодо їх належної реалізації та гарантії» [14, с. 57].

Позитивні зобов'язання, у свою чергу, передбачають, що в певних випадках держави зобов'язані вчинити активні дії для забезпечення ефективного здійснення прав, гарантованих ЄКПЛ. Межі позитивних зобов'язань зазвичай менш чіткі, ніж сфери здійснення негативних зобов'язань [12]. До них включають соціальні права, економічні та окремі культурні права: право на працю, відпочинок, соціальний захист тощо [15, с. 21, 22]. Як зазначає Г. Христова, для виконання позитивних зобов'язань держава використовує відповідні позитивні засоби, які можуть бути юридичними (наприклад, законодавче закріплення прав людини, установлення юридичних вимог для здійснення певного роду діяльності або нормативна регламентація поведінки окремих категорій осіб) і практичними (обов'язок держави вжити всіх практичних засобів для запобігання вбивству чи завданню тілесних ушкоджень особам, які перебувають під вартою). Крім того, виокремлюють матеріальні («субстантивні») негативні зобов'язання держави, які передбачають забезпечення основних засобів, необхідних для повноцінного користування правами людини, наприклад, вимоги щодо надання затриманим чи ув'язненим особам медичної допомоги, а також процедурні, зокрема проведення ефективного, оперативного й невідкладного розслідування випадків порушення прав людини незалежними компетентними особами [15, с. 25–28].

Отже, доктрина позитивних зобов'язань постає «універсальним інструментом оцінювання ефективності виконання» державою конституційного обов'язку щодо забезпечення прав і свобод людини. [15, с. 25–28]. У своїй практиці ЄСПЛ розвиває доктрину позитивних зобов'язань держави, додає до неї нові елементи. На сьогодні фактично всі положення ЄКПЛ, що закладають її правозахисні стандарти, містять «подвійні» вимоги до держави: заборону неправомірного втручання в реалізацію прав і свобод людини, позитивні обов'язки щодо їх забезпечення й захисту [16, с. 132].

Деякі права, закріплені в ЄКПЛ, є абсолютними (наприклад, заборона катувань (ст. 3 ЄКПЛ), заборона рабства і примусової праці (ст. 4 ЄКПЛ) тощо) [12; 13, с. 6, 7]. Це означає, що вони за жодних обставин не можуть бути обмежені або зменшені. Так, ЄСПЛ наголосив, що «стаття 3 Конвенції містить у собі одну з найголовніших цінностей демократичних суспільств. Навіть за найбільш складних обставин, таких як боротьба з тероризмом або з організованою злочинністю, Конвенція забороняє в абсолютному вираженні тортури чи нелюдське або принизливе поводження чи покарання. На відміну від більшості важливих статей Конвенції й Протоколів № 1 і 4, стаття 3 не передбачає винятків і скорочень, навіть у випадку крайньої суспільної необхідності, воєнного або надзвичайного стану, що загрожує життю нації» [17]. Усі інші права можуть бути частково обмежені відповідно до умов, установлених у ст. 15 ЄКПЛ, у випадках суспільної крайньої необхідності – воєнного або надзвичайного стану в межах, необхідних для запобігання небезпеки життю нації [12; 13, с. 13]. Деякі статті ЄКПЛ прямо зазначають умови обмежень прав і свобод людини. Так, право на приватне життя (ст. 8), свобода думки, совісті й релігії (ст. 9), свобода висловлювання (ст. 10) і свобода зібрань (ст. 11) можуть обмежуватися, якщо це передбачено законом, слугує меті, визначеній у відповідній статті ЄКПЛ і є необхідним у демократичному суспільстві [12; 13, с. 10–12].

У деяких випадках права, гарантовані в окремих статтях ЄКПЛ, вступають у конфлікт з правами, закріпленими в інших положеннях ЄКПЛ. Наприклад, право на свободу висловлювання часто конфліктує з правом на приватне життя [12]. У таких випадках суперечливі інтереси необхідно *зважувати* і знаходити *справедливий баланс* [18; 12]. Відтак права, закріплені в ЄКПЛ, можуть мати також і притаманні їм (невід’ємні) обмеження [12]. Зокрема, у справі «Сьорінг проти Великобританії» від 07 липня 1989 р. ЄСПЛ, вирішуючи питання про можливу екстрадицію, що спричинить порушення ст. 3 (заборона катувань) ЄКПЛ, зазначив: «89. Те, що являє собою поняття «нелюдське або таке, що принижує людську гідність, поводження чи покарання» залежить від усіх обставин справи. Крім того, Конвенції притаманний пошук справедливого балансу між потребами загальних інтересів суспільства й вимогами захисту основних прав людини» [19]. У справі «Джеймс та інші проти Великобританії» від 21 лютого 1986 р. ЄСПЛ зауважив, що захід, який позбавляє людину її власності, а також законна мета «в інтересах суспільства» мають бути здійснені в розумній співмірності. «50. ... Незважаючи на те, що Суд у цьому рішенні говорив у контексті загального правила поваги до власності, проголошеного в першому реченні першого пункту, він зазначив, що пошук цього балансу відображений у структурі статті 1 (P1-1) загалом» [20].

Заходи, які держави повинні вжити, можуть включати, зокрема, таке:

1. *Проведення ефективного розслідування в справах дійсних або можливих порушень прав людини.*

Головні сфери застосування цього зобов’язання – це право на життя й заборона катувань [12]. Так, у справі «Поживотко проти України» від 17 жовтня 2013 р. [21], вирішуючи питання про порушення ст. 2 ЄКПЛ (право на життя), зокрема про неефективність розслідування обставин смерті родича позивача, ЄСПЛ зазначив, що ефективність розслідування включає вимоги своєчасності (негайне швидке реагування) і розумних строків його проведення. «Навіть там, де можуть виникнути перепони і труднощі, які заважають просуненню розслідування в конкретній ситуації, швидкість реакції влади виконує важливу роль у підтримці суспільної довіри в їх прихильності верховенству права, запобігаючи при цьому появі будь-яких ознак змови або терпимості до протиправних дій» [21]. Варто також брати до уваги й те, що з плином часу перспективи щодо проведення ефективного розслідування зменшуються (процесуальний аспект ст. 2 ЄКПЛ) [21].

При цьому ЄСПЛ виводить також позитивні зобов’язання з інших статей Конвенції. Зокрема, у справі «Озгюр Гюндем проти Туреччини» ЄСПЛ зазначив, що ст. 10 ЄКПЛ (свобода висловлювання) може спричиняти зобов’язання щодо проведення ефективного розслідування загроз проти журналістів [12; 22].

Прикладом рішення ЄСПЛ, де було розглянуто питання щодо обов’язку держави проводити ефективне розслідування згідно зі ст. 3 ЄКПЛ (заборона катувань), може бути справа «Джзар проти Македонії» [12; 17]. У цій справі позивач скаржився, що зазнав жорстоких дій з боку поліції, які спричинили йому значні фізичні та психічні страждання, що можна прирівняти до катувань, нелюдського й/або принизливого поводження. Крім того, мало місце і процесуальне порушення ст. 3 ЄКПЛ у частині не проведення ефективного офіційного розслідування, здатного встановити й покарати винуватих осіб. ЄСПЛ зазначає, що жорстоке поводження має досягати мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію ст. 3 ЄКПЛ. Оцінювання цього мінімуму відносне: вона залежить від усіх обставин конкретної справи, зокрема від тривалості такого поводження, його фізичних і/або психічних наслідків і в деяких справах від статі, віку й стану здоров’я потерпілого [17]. Поводження вважається катуванням, якщо воно спричинило серйозні страждання, навіть якщо це не стало безпосереднім результатом довготривалого ушкодження здоров’я людини [23].

Заяви про жорстоке поводження мають бути підтверджені належними доказами. Для оцінювання таких доказів ЄСПЛ застосовує стандарт доведення «поза розумним сумнівом», але додає, що таке доказування може виходити зі спільного існування досить ґрунтовних, чітких та узгоджених висновків або з аналогічних незаперечних презумпцій факту. Розслідування скарг про жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи завжди мають уживати належних заходів для встановлення обставин справи. При цьому вони не повинні спиратися на квапливі чи необґрунтовані висновки, щоб

якнайшвидше завершити розслідування, або брати їх за основу під час прийняття відповідних рішень. Державним органам потрібно здійснити всі необхідні кроки для того, щоб забезпечити докази в справі. Розслідування має бути оперативним. Так, згідно зі ст. 2 і 3 ЄКПЛ, якщо щодо оперативності розслідування виникають сумніви, ЄСПЛ оцінює, чи відреагували державні органи на скарги оперативно [17].

2. *Прийняття законів або внесення поправок до законодавства.* Незважаючи на надання державам-підписантам ЄКПЛ права самостійно визначати ефективні способи забезпечення конвенційних прав, ЄСПЛ може визначити також позитивні зобов'язання держав щодо прийняття конкретних законів із метою ефективного захисту прав, гарантованих ЄКПЛ [12]. Так, у справі «Х. та У. проти Нідерландів» ЄСПЛ розглядав питання про ефективний захист права на особисте життя (ст. 8 ЄКПЛ). Позивачем була розумово відстала дівчина, яка проживала в приватній резиденції для інвалідів. Син директора цієї резиденції примушував її до статевого акту. При цьому варто зауважити, що, згідно з голландським законодавством, яке діяло на момент розгляду справи, використання розумово неповноцінності людини за сексуальними мотивами не визнавалося злочином. Водночас була можливість подати цивільний позов і отримати відповідну компенсацію. Незважаючи на це, ЄСПЛ постановив, що ефективний захист права на приватне життя потребує кримінального покарання в подібних випадках [12; 21]. Крім того, у справі «Кудла проти Польщі» ЄСПЛ установив, що право на ефективні засоби судового захисту потрібно розуміти разом із правом на невідкладний судовий розгляд. У державі мають існувати внутрішні засоби правового захисту від довготривалих судових розглядів [12; 25].

3. *Здійснення конкретних дій.* ЄСПЛ може накласти на державу позитивне зобов'язання щодо вжиття фактичних заходів чи здійснення певних дій, які гарантували б ефективне здійснення конвенційних прав [12]. Наприклад, ЄСПЛ підтвердив, що право на свободу зібрань (ст. 11 ЄКПЛ) включає також зобов'язок держави щодо захисту демонстрацій і забезпечення мирного їх проведення (п. 35 рішення ЄСПЛ у справі «О. Атаман проти Туреччини») [12; 26]. У справі «Мосендз проти України» від 17 квітня 2013 р., вирішуючи питання про порушення ст. 2 ЄКПЛ (право на життя), ЄСПЛ зазначив: «90. ... частина 1 статті 2 Конвенції зобов'язує державу не тільки утримуватися від умисного й незаконного позбавлення життя, а й ужити відповідних заходів для захисту осіб, які знаходяться під її юрисдикцією» [27]. При цьому держава повинна увести в дію положення, орієнтовані на рівень ризику для життя і здоров'я, що може бути результатом не тільки характеру воєнних дій та операцій, а й результатом людського фактора. Отже, це вимагає від держави вжити практичних заходів, спрямованих на ефективний захист людини від небезпек, а також провести процедури щодо виявлення недоліків і помилок [27].

ЄСПЛ підкреслює, що в разі порушення права на життя саме держава зобов'язана задовільно та

переконливо обґрунтувати відповідні події й надати переконливі докази, які можуть спростувати твердження позивача. Для цього необхідно провести ефективне офіційне розслідування, яке здатне було б установити точні обставини подій і виявити й, де можливо, покарати винних осіб. Ці вимоги, згідно зі ст. 2 ЄКПЛ, стосуються не лише стадії досудового слідства, а й судового розгляду [27].

У справі «Карабет та інші проти України» від 17 квітня 2013 р. ЄСПЛ визнав порушення ст. 3 ЄКПЛ, зокрема процесуального та матеріального її аспекту [23]. Процесуальний аспект передбачає, що державні органи повинні проводити належне ефективне розслідування кожного випадку порушення ст. 3 ЄКПЛ. При цьому ЄСПЛ підкреслює, що «таке зобов'язання держави – обов'язок не результату, а засобів: не кожне розслідування обов'язково має бути успішним і дійти висновку, який збігається з думкою позивача щодо відповідних подій, однак воно, у принципі, має бути здатне призвести до встановлення фактичних обставин справи і, якщо звинувачення будуть доведені, до встановлення й покарання винних осіб» [23]. Матеріальний аспект включає недотримання вимоги пропорційності (співмірності, виправданості) втручання в право [23].

Крім того, зі ст. 3 ЄКПЛ випливає позитивне зобов'язання держави щодо проведення невідкладного та всебічного медичного огляду ушкоджень. Водночас ЄСПЛ зауважує, що «хоча медичний огляд і відіграє вирішальну роль у встановленні фактів для цілей Конвенції, відсутність таких доказів не може автоматично привести до висновку, що твердження про жорстоке поводження є хибними та не можуть бути доведені. Якщо це було б навпаки, державні органи мали б змогу уникнути відповідальності за таке жорстоке поводження, не здійснюючи медичного огляду й не фіксуючи застосування фізичної сили або інших спеціальних запобіжних засобів («Артьомов проти Росії»)» [23].

ЄСПЛ наголошує, що особи, відповідальні за здійснення розслідування у випадках порушення ст. 3 ЄКПЛ, на практиці повинні бути ієрархічно та інституційно незалежними від будь-якої іншої, причетної до цих подій, особи. Необхідним є також достатній елемент суспільного контролю над розслідуванням або його результатами для забезпечення підзвітності як на практиці, так і в теорії. Так, ЄСПЛ не раз підкреслював, зокрема у справах «Мельник проти України», «Давидов та інші проти України», що чинний статус прокурора, відповідно до національного законодавства України, «його близькість до пенітенціарних установ, із якими він контролює відповідні в'язниці на постійній основі, а також його інтеграція в пенітенціарну систему не передбачають адекватних гарантій, таких як забезпечення незалежного та неупередженого розгляду скарг ув'язнених на жорстоке поводження з боку співробітників пенітенціарних установ» [23]. Отже, ЄСПЛ зазначає такі прогалини, які підривають надійність і ефективність внутрішнього розслідування: неповнота й поверховість медичного огляду позива-

чів; незабезпечення позивачам і свідкам безпеки, тобто захисту від будь-якої можливості застосування репресій чи залякувань; формальне та пасивне ставлення з боку органів прокуратури [23].

4. *Проведення інституційних змін.* Держави можуть бути зобов'язані організувати роботу державних органів та інших інститутів відповідно до сучасних умов розвитку, що забезпечує ефективність здійснення гарантованих ЄСПЛ прав і свобод людини [12]. Так, ст. 6 закріплює право на судовий розгляд у розумні строки. Це тягне за собою не тільки обов'язок судді, у провадженні якого перебуває справа, уникати невиправданих затримок, а й означає, що держави повинні забезпечити судову систему всіма необхідними ресурсами та організувати її роботу так, щоб гарантувати швидкі судові розгляди справ («Боттацці проти Італії», «Салесі проти Італії») [12; 28; 29].

Зокрема, у справі «Олександр Волков проти України» від 27 травня 2013 р. [30] позивач скаржився на порушення його прав під час звільнення з посади судді Верховного Суду України (за «порушення присяги»), а також на дії Вищої ради юстиції, а саме: на недотримання процедури, передбаченої внутрішнім законодавством, яка забезпечила б важливі процесуальні гарантії, у тому числі строки давності дисциплінарних стягнень [30].

Вирішуючи цю справу, ЄСПЛ зазначає, що включення до складу Вищої ради юстиції Генерального прокурора *ex officio* може мати «стримуючий ефект» для суддів і сприйматися потенційною загрозою. Отже, склад Вищої ради юстиції України та спосіб її формування не відповідають європейським стандартам. Переважну кількість складу Вищої ради

юстиції мають становити судді, які обираються суддівським корпусом, а не Президентом, Парламентом тощо. Члени Вищої ради юстиції повинні працювати на постійній основі й не виконувати будь-які інші державні обов'язки, що сприятиме їх матеріальній, адміністративній та ієрархічній незалежності й неупередженості під час прийняття рішень [30].

Підстави настання дисциплінарної відповідальності суддів потрібно чітко встановити. Зокрема, у законодавстві України не визначено, що саме підпадає під так зване «порушення присяги». А відтак під «порушенням присяги» можна розуміти будь-яке правопорушення. Отже, ЄСПЛ наголошує, що на законодавчому рівні повинен бути закріплений чіткий, ясний і вичерпний перелік таких правопорушень [30], натомість Україна має вжити низку заходів, спрямованих на реформування системи судової дисципліни (проведення законодавчої реформи, яка передбачає реструктуризацію організаційного підґрунтя системи, розробку належних форм і принципів послідовного застосування законодавства) тощо [30].

Висновки. Практика ЄСПЛ у сфері ефективного забезпечення основних прав і свобод людини має надзвичайно важливе значення для України. Європейська спільнота не раз підкреслювала, що закріплення, дотримання та реальне забезпечення прав і свобод людини – головний обов'язок сучасної правової держави, яка керується у своїй діяльності принципом верховенства права. Забезпечення прав людини зобов'язує державу проводити ефективне розслідування, інституційні зміни, приймати або вносити зміни до законодавства, уживати фактичні заходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Битяк Ю. Права і свободи людини в умовах глобалізації / Ю. Битяк, І. Яковюк // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 2. – С. 80–93.
3. Паліюк В.П. Місце Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у праві Європейського Союзу / В.П. Паліюк // Європейські студії і право. – 2012. – № 1 (5). – С. 50–58. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eigora.org.ua (дата звернення: 30.01.2016).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Верхов. Рада України : офіц. веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 30.01.2016).
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.
6. Євграфов П. Правотлумачна діяльність Європейського суду з прав людини і її значення для України / П. Євграфов, В. Тихий // Jurisprudentia : інтернет-видання «Юриспруденція on-line» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=12&d=692> (дата звернення: 30.01.2016).
7. Честнов И.Л. Универсальны ли права человека? (Полемические размышления о Всеобщей декларации прав человека) / И.Л. Честнов // Известия вузов. Серия «Правоведение». – 1999. – № 3. – С. 73–82.
8. Максимов С. Права людини: універсальність і культурна різноманітність / С. Максимов // Право України. – 2010. – № 2. – С. 36–43.
9. Рабінович П. Європейська Конвенція з прав людини: філософсько-антропологічні та гносеологічні засади її застосування Страсбурзьким Судом / П. Рабінович // Право України. – 2010. – № 10. – С. 135–145.
10. Рабінович П. Сучасне європейське праворозуміння / П. Рабінович // Право України. – 2006. – № 3. – С. 4–6.
11. Теорія держави і права : [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / [О.В. Петришин та ін.] ; за ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
12. ECHR online: The European Convention on Human Rights (ECHR). – Introduction [Electronic resource]. – Mode of access : <http://echr-online.info/echr-introduction/> (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
13. European Convention on Human Rights : from 4 Nov. 1950 (as amended by Protocols Nos. 11 and 14, supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12 and 13). – 55 p. // Council of Europe; European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
14. Шевчук С.В. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини / С.В. Шевчук // Право України. – 2010. – № 2. – С. 55–64.

15. Христова Г.О. Доктрина позитивних зобов'язань держави щодо прав людини: основні етапи формування / Г.О. Христова // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2013. – Вип. 26. – С. 16–32.
16. Христова Г. До питання про формування доктрини позитивних зобов'язань держави у сфері прав людини / Г. Христова // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 2. – С. 124–134.
17. *Jasar v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia* : ECHR Judgment, 15 Feb. 2007 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["813762"\],"itemid":\["001-79411"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
18. *Sporrong Lönnroth v. Sweden* : ECHR Judgment, 23 Sept. 1982 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57580#{"itemid":\["001-57580"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57580#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
19. *Soering v. the United Kingdom* : ECHR Judgment, 7 Jul. 1989 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["Soering v. the United Kingdom"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57619"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
20. *James and Others v. the United Kingdom* : ECHR Judgment, 21 Feb. 1986 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["the James and Others v. the United Kingdom"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57507"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
21. *Pozhyvotko v. Ukraine* : ECHR Judgment, 17 Oct. 2013 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"respondent":\["UKR"\],"documentcollectionid2":\["CASELAW"\],"itemid":\["001-126914"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
22. *Özgür Gündem v. Turkey* : ECHR Judgment, 16 Mar. 2000 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["696385"\],"itemid":\["001-58508"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
23. *Karabet and Others v. Ukraine* : ECHR Judgment, 17 Apr. 2013 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115886#{"itemid":\["001-115886"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115886#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
24. *X. And Y. v. the Netherlands* : ECHR Judgment, 26 Mar. 1985 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["695480"\],"itemid":\["001-57603"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
25. *Kudla v. Poland* : ECHR Judgment, 26 Oct. 2000 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["696797"\],"itemid":\["001-58920"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
26. *Oya Ataman v. Turkey* : ECHR Judgment, 05 Mar. 2007 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["811124"\],"itemid":\["001-78330"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
27. *Mosendz v. Ukraine* : ECHR Judgment, 17 Apr. 2013 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115887#{"itemid":\["001-115887"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115887#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
28. *Bottazzi v. Italy* : ECHR Judgment, 28 Jul. 1999 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["696170"\],"itemid":\["001-58293"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
29. *Salesi v. Italy* : ECHR Judgment, 26 Feb. 1993 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["695691"\],"itemid":\["001-57814"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.
30. *Oleksandr Volkov v. Ukraine* : ECHR Judgment, 27 May 2013 // HUDOC. European Court of Human Rights [Electronic resource]. – Mode of access : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115871#{"itemid":\["001-115871"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115871#{) (date of access: 30.01.2016). – Title from the screen.